

عنوان: بررسی بایسته های زنان در خانواده در پیشرفت مهندسی فرهنگی

تهیه کننده: مهدیه مهدی زاده (مدرسه ریحانه الرسول نورآباد دلفان)

چکیده:

در اسلام تکریم و تعالی خانواده بسیار مورد توجه قرار گرفته، و از عوامل حیاتی اثر گذار بر آن می توان به نقش مادران اشاره کرد، مادران علاوه بر تربیت فرزندان می توانند فرهنگ و معرفت و تمدن و ویژگی های اخلاقی یک قوم یا جامعه را با جسم، روح، اخلاق و رفتار خود به فرزندان منتقل کنند. معنای فرهنگ، به کلیت همتافته باورها، ارزش ها، آرمان ها، دانش ها، هنرها، فنون، آداب و فعالیت های اجتماعی گفته می شود. در این تعریف، ((فرهنگ)) کلیت همتافته ای است که اجزای آن با یکدیگر ارتباط سیستمی دارند، مهندسی سیستمی فرهنگ در این راستا سه وظیفه مهم یعنی ارزیابی وضعیت فرهنگی موجود، تعیین فرهنگ آرمانی یا همان وضعیت فرهنگی مطلوب و ارائه برنامه، ارائه طریق یا همان تعیین چگونگی رسیدن به وضعیت مطلوب را بر عهده دارند. طبق این تعریف زن می تواند در نقش مادری با تربیت نسل دیندار متعهد و اخلاق مدار به سلامت جامعه کمک نماید. از جمله بایسته های زنان می توان به، حسن خلق، تامین نیازهای جسمی و روانی، مهرورزی به همسر و پاکیزگی و آراستگی او به عنوان نقش همسری اشاره کرد که این بایسته ها تعیین کننده ترین عوامل موفقیت در آیین همسرمداری و پیشرفت فرهنگ می باشند. امروزه نیاز و کشش زن و مرد به هم برای تشکیل خانواده فقط برای تامین نیازهای جسمانی جهت بقای نسل و تامین امنیت نیست، بلکه در پس آن نیازهای روانی عاطفی هم وجود دارد به صورت کلی زن با تامین نیازهای خانواده (نیازهای شوهر و فرزندان) به عنوان وظایف انسانی و شرعی او مطرح می باشند می تواند منجر به اعتلا و پیشرفت فرهنگ یک جامعه شود.

کلیدواژه ها : زنان، نقش همسری، خانواده، بایسته های زنان و خانواده، پیشرفت فرهنگی.

مقدمه:

اسلام به عنوان مکتبی انسان ساز بیشترین عنایت را به تکریم و تعالی خانواده دارد و خانواده را کانون تربیت انسان و سعادت و شقاوت جامعه را منوط به صلاح و فساد خانواده میداند سلامت و سعادت جامعه به سلامت نظام خانواده وابسته است و تعالی نظام خانواده با چگونگی روابط بین زن و مرد و فرزندان رابطه مستقیمی دارد.

حضور بانوان در نقش همسری و مادری در کانون خانواده، بسیار مؤثر در رشد و تکامل اعضای آن است. زیرا بانوان با ارزیابی امور خانه و خانواده، بررسی و پیگیری مشکلات و یا کاستی های منزل، برنامه ریزی در جهت سامان دادن به امور خانه، مداومت و استقرار نظم در خانه و خانواده، می توانند بهترین گردانندگان اداره امور خانه و خانواده باشند. از طرفی دیگر فرهنگ مجموعه ای از رفتارها، باورها و ارزش ها است که جنبه همگانی داشته و اگر برپایه معیارها و الگوهای دینی و اسلامی قرار گیرد به پویایی و استواری جامعه کمک خواهد کرد و جامعه اسلامی را از آسیب های فرهنگی حفظ خواهد نمود.

در یک خانواده شاد حتماً مادر و یک عنصر مونث وجود دارد، در مهندسی فرهنگی معطوف به نشاط اجتماعی باید نقش نگاه زنانه در تکمیل نگاه مردانه را در نظر بگیریم و اگر زنان و دید زنانه در این فضا دیده شود حتماً نشاط واقعی جاری که پرورش دهنده است را در سطح جامعه می بینیم. از این رو، بررسی و تبیین نقش بانوان در این عرصه از ضرورت هایی است که در این مقاله با هدف پرداختن به ابعاد و جنبه های اثربخشی بانوان در مدیریت فرهنگی تمدن نوین اسلامی به آن پرداخته می شود. از جمله کتاب هایی که در این زمینه نگاشته شده نقش زنان در ایجاد بهداشت روان خانواده از منیژه احیا کننده و کتاب سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت مولف دکتر محمد داوودی و دکتر سعید علی حسینی زاده و کتاب دانش خانواده از محمودیان و همکاران و... اگرچه در این کتاب ها از نقش زنان در خانواده صحبت شده ولی در زمینه بایسته های زنان در پیشرفت فرهنگی به وضوح سخنی به میان نیامده است. لذا در این مقاله این پرسش مطرح میشود که زن در نقش همسری و والد بودن چه باید ها و بایسته هایی را باید رعایت کند تا به پیشرفت فرهنگ کمک کند؟ و نقش زن در یک خانواده متعادل و متعالی به چه صورت متجلی می شود.

۱. بایسته های زنان در خانواده

بایسته در لغت به معنای ضروری و لازم است. و بایسته های زنان در خانواده آن وظایفی را در بر می گیرد که لازم است زن در نقش همسری و مادری باید به جا بیاورد.

۱-۲ خانواده

خانواده در اصطلاح لغوی به معنی مجموعه افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که در زیر یک سقف زندگی می کنند.

در اصطلاح خانواده، اولین نهاد اجتماعی و کوچک ترین واحد تشکیل دهنده جامعه است و شامل پدر، مادر و فرزندان می شود.

خانواده واحد اجتماعی نشأت گرفته از ازدواج یک زن و یک مرد است که فرزندان پدید آمده از آنها آن را تکمیل می کنند. خانواده نخستین اجتماعی است که شخص در آن گام می نهد و آداب زندگی و اصول و رسوم اجتماعی و تعاون و از خود گذشتگی را فرا می گیرد. خانواده کانون حفظ سنت های اخلاقی و مرکز رشد عواطف و احساسات است. شکی نیست که خانواده ها از نظر فرهنگ و نوع تربیت متفاوت می باشند. در این میان خانواده قرآنی از همه برتر است به معنی خانواده ای که همه افراد آن وظایف خود را چه فردی و چه خانوادگی و چه اجتماعی براساس دستورهای قرآن انجام می دهند. (عیسی زاده، عیسی، ص ۲۷، ۱۳۹۱)

۱-۳ مهندسی فرهنگی

مهندسی فرهنگی یک واژه مرکب است که برای توصیف آن نیاز است هر واژه را به طور جداگانه مورد بررسی قرار داد تا از ترکیب دو واژه مفهومی روشن به دست آید.

۱-۳-۱ مفهوم مهندسی

مهندس معرب همان اندازه در فارسی است. و به معنای اندازه گیرنده، تقدیرکننده، محاسب و ... می باشد.

دکتر معین، محمد، ج ۱۴، ۱۳۷۷)

این واژه در واقع از همان هندسه که معرب اندازه می باشد گرفته شده است. اگر واژه مهندسی را به برقراری ارتباط و تعامل میان مؤلفه های یک سیستم با هدف ایجاد رفتار مطلوب تعریف کنیم این واژه همراه با بسیاری از مفاهیم مادی و غیرمادی می تواند وجاهت داشته باشد.

۱-۳-۲ مفهوم فرهنگ

فرهنگ در لغت، عبارت است از عقیده، برداشت و تلقی هر انسانی از واقعیات و حقایق عالم و نیز خلیات فردی و خلیات اجتماعی و ملی می توان فرهنگ را به کلیت همتافته باورها، ارزش ها، آرمان ها، دانش ها، هنرها، فنون، آداب و فعالیت های اجتماعی به عنوان بخش ذهنی فرهنگ، و تمدن به عنوان بخش عینی آن تعریف کرد (حبیبی، محمد.، ص ۵، ۱۳۷۹) بنابراین تعریف، مهمترین ارکان واژه فرهنگ موارد ذیل می باشد:

الف) نگاه سیستمی به فرهنگ: در این تعریف فرهنگ، کلیت همتافته ای است که اجزای آن با یکدیگر ارتباط سیستمی دارند. بنابراین اگر فرهنگ را یک سیستم بدانیم، مهندسی فرهنگ، مهندسی سیستم فرهنگ است.

یعنی برای مهندسی فرهنگی لازم است اجزای فرهنگ را در جای خودشان قرار دهیم و تعامل آنها را به خوبی با هم برقرار کنیم.

ب) تعریف حداکثری از فرهنگ: در این تعریف علاوه بر داخل دانستن تمدن در فرهنگ، به بخش ذهنی فرهنگ نیز نگاه حداکثری شده و آن را در بالاترین حد از تعامل با عوامل دیگر فرض کرده ایم.

۲- مهندسی فرهنگی و ضرورت آن در پیشرفت جامعه

با توجه به اظهارات مقام معظم به رهبری، مهندسی فرهنگ سه وظیف مهم یعنی ارزیابی وضعیت فرهنگی موجود، تعیین فرهنگ آرمانی یا همان وضعیت فرهنگی مطلوب و ارائه برنامه، ارائه طریق یا همان تعیین چگونگی رسیدن به وضعیت مطلوب را بر عهده دارد. ایشان می فرمایند: یکی از مهمترین تکالیف ما در درجه اول مهندسی فرهنگ کشور است. به این معنا که مشخص کنیم فرهنگ ملی، فرهنگ عمومی و

که بهره هوشی بسیاری دارند به دلیل شرایط عاطفی نامساعد و نداشتن انگیزه کافی از تحصیل و پیشرفت علمی بازمی‌مانند. نیاز است که مادر فضای دوستانه و مشوقانه با ایجاد نگرش مثبت در فرزند او را به سوی علایق و پیشرفت راهنمایی کند، بنابراین برخوردهای صحیح مادر در ایجاد ساختار شخصیت و روابط صحیح و جامعه نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند.

منظور از رشد اجتماعی این است که فرد بتواند به راحتی با دیگران ارتباط برقرار نماید و رشد و نمو و لازم را برای برقراری روابط اجتماعی به دست بیاورد. خانواده اولین و مهمترین محیطی است که کودک در آن می‌آموزد چگونه با اجتماع رابطه برقرار کند بی توجهی به رشد اجتماعی کودک باعث گوشه گیری و دوری از آداب اسلامی می‌شود. اجتماعی شدن کودک در خانواده فرایند دوسویه است و ویژگی های کودک با نحوه فرزندپروری والدین رابطه مستقیم دارد از آنجا که خانواده نخستین جایگاه زندگی اجتماعی کودک است بنابراین در شکل گیری اندیشه و گرایش و عادات اجتماعی کودک نقش بسزایی دارد.

حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: "کودکان را طبق فکر خود تربیت نکنید چرا که کودکان زاینده زمان دیگر هستند" (ابن ابی الحدید، ج ۲۰ ص ۲۶۷).

از عوامل موثر در رشد اجتماعی فرزندان معاشرت و همنشینی دیگران است، تاثیر دوست و همنشین بر خلق و خوی انسان امری انکار ناپذیر است و به همین سبب، در متون اسلامی از همنشینی با بدان نهی و به همنشینی با نیکان توصیه شده است. از امام صادق (ع) روایت شده است: با بدعت گذاران معاشرت و همنشینی نکنید که از نظر مردم یکی از آنها بشمار می‌آید. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: انسان تابع دین دوست و همنشین خویش است (دکتر محمد داوودی و دکتر سیدعلی حسینی زاده، ۱۳۹۶، ص ۲۳۸).

۶- اثرگذاری بایسته‌های علمی و تربیتی زنان در اعتلا و پیشرفت فرهنگ جامعه

از دیدگاه امام خمینی خانواده نخستین و مهمترین جایگاه تربیتی بشر و محل بروز و ظهور و عواطف انسانی و رکن عمده جامعه است. اگر زن در جامعه بتواند به علم و معرفت و کمالات معنوی و اخلاقی که خدای

متعال و آیین الهی برای همه انسان‌ها به طور یکسان در نظر گرفته است بر سد تربیت فرزندان بهتر خواهد شد و محیط خانواده گرمتر و باصفاتر خواهد شد و جامعه پیشرفت بیشتری خواهد کرد.

امام خمینی می‌فرماید: "دامن مادر بزرگترین مدرسه‌ای است که بچه در آنجا تربیت می‌شود آنچه که بچه از مادر می‌شنود غیر از آن چیزی است که از معلم می‌شنود بچه در دامن مادر بهتر تربیت می‌شود تا در جوار پدر تا در جوار معلم" (امام خمینی، ج ۹، ص ۲۹۴-۲۹۳).

بنابراین زن نه فقط با حضور مثبت و سازنده خود در جامعه بلکه با حضور در روان و ذهن مردان و فرزندان در خانواده و تکامل انسانی را تعیین می‌کند بنابراین زنان در هر جامعه‌ای تعیین کننده مسیر حرکت آن جامعه‌اند.

زنان می‌توانند انسان‌هایی وارسته و زنان و مردانی بزرگ و با فضیلت به حیات اجتماعی و تاریخ بشری تقدیم و نقش مستقیم خود را در صحنه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایفا نمایند که منجر به اعتلا و پیشرفت فرهنگ یک جامعه می‌شود.

نتیجه گیری

اسلام به عنوان مکتبی انسان ساز بیشترین عنایت را به تکریم و تعالی خانواده دارد و آن را کانون تربیت انسان می شمارد و سعادت و شقاوت جامعه را منوط به صلاح و فساد خانواده میداند. از طرفی تعالی نظام خانواده با چگونگی روابط بین زن و مرد و فرزندان رابطه مستقیمی دارد. به نظر می رسد هرچقدر روابط بین والدین بهتر و سالمتر باشد زندگی گرمتر و صمیمی تر می شود و این امر میتواند بر فرزندان نیز تأثیرگذار باشد. زنان به عنوان تأمین کننده بهداشت روانی خانواده در جامعه دارای چهار نقش دختری، خواهر، همسری و مادری هستند که از این بین نقش مادری و همسری مهمترین نقش آنها می باشد. در نقش همسری زن با شکیبایی در مواجهه با مشکلات، می تواند روحیه خسته و ناامید همسرش را تغییر دهد و سنگ صبور او و محرم رازهای او باشد. همچنین زن با حسن خلق، تأمین نیازهای جسمی و روانی، قناعت و آراستگی خود و نظافت، خانواده را به حریم امنیت و آسایش برای همسر خود تبدیل نماید. در واقع بنا به احادیث شریفه "شوهر داری" کردن زن به عنوان جهاد تلقی شده است و این نشان دهنده اهمیت و لزوم انجام درست این فریضه می باشد. با این وجود علاوه بر اهمیت نقش زن می توان به نقش شوهر در قدردانی از زحمات و تلاش های زن برای حفظ بنیان خانواده اشاره کرد. بنا به فرموده پیامبر اکرم (ص) انسانهای بزرگوار تلاش و زحمات زن را گرامی می دارند. با توجه به این اظهارات، به نظر می رسد که نقش زن بسیار وابسته به تکریم او در بنیان خانواده توسط مرد دارد. در کنار نقش همسری، دیگر نقش زن در خانواده مربوط به نقش مادری او می باشد که در تربیت فرزندان بسیار تأثیرگذار می باشد. به نحوی که تربیت نسل های بعدی جامعه برعهده زن نهاده شده است و می تواند به سلامت جامعه کمک نماید.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، سوره نحل، آیه ۷۸ و سوره بقره آیه ۱۸۷
۲. آمدی، عبدالواحد، غررالحکم، موسسه نشر شهر، ص ۴۷۲، ۵۱۰ ه.ق.
۳. آمدی، عبدالواحد، پیشین، ص ۳۹۴
۴. ابن باویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، محقق علی اکبر غفاری، ج ۳، ص ۴۳۹، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۳ ق.
۵. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه الله، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۲۶۷، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، چاپ اول ۱۴۰۴ ق.
۶. احیاکننده، منیژه. نقش زن در ایجاد بهداشت روان خانواده، فصلنامه بهداشت روان، زمستان ۱۳۸۹.
۷. حبیبی، محمد. خصائص مدیران فرهنگی، ۱۳۷۹، تبیان، ص ۵.
۸. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل شیعہ، جلد ۱۴، ص ۲۳، بیروت.
۹. حرعاملی، محمد بن حسن، پیشین، ص ۱۱۲
۱۰. حرعاملی، محمد بن حسن، پیشین، ص ۲۱
۱۱. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل شیعہ، ۱۴۰۹، موسسه آل البيت، قم، ج ۲۱ ص ۴۵۱
۱۲. امام خمینی، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۹، ص ۲۹۴-۲۹۳
۱۳. داوودی، دکتر محمد، حسینی زاده، دکتر سید علی، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت (ع)، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ هشتم، قم، ۱۳۹۶، ص ۲۰۲.
۱۴. داوودی، دکتر محمد، حسینی زاده، دکتر سید علی، پیشین، ص ۲۳۸.
۱۵. سیدرضی، محمد بن حسین، ترجمه محمد دشتی، موسسه نشر شهر، چاپ دوم، ۱۳۸۹، خصبه ۱۳۶، ص ۴۶۸
۱۶. صفری، محمد، زن و شوهر از نظر اسلام، ۱۳۶۳، فاتح، ص ۲۰۷.
۱۷. طاهری، حبیب اله، سیری در مسائل خانوادگی، قم، سازملن تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰، ص ۵۶.

۱۸. عیسی زاده، عیسی. خانواده قرآنی، ۱۳۹۱، موسسه بوستان کتاب.
۱۹. فاخری، سیدعلیرضا، اخلاق خانواده، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه اداره آموزش های عقیدتی سیاسی، ص ۶۷.
۲۰. کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، محقق و مصحح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق، ج ۵، ص ۵۰۸.
۲۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، موسسه الوفا، ۱۴۰۳ ق، ج ۱۰۳، ص ۲۳۵.
۲۲. محمودیان و همکاران. دانش خانواده. چاپ دوم ۱۳۸۷، سمت.
۲۳. مقام معظم رهبری در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی
۲۴. محلاتی، سیدهاشم رسولی، غررالحکم و دررالکلم آمدی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ج ۱، ص ۸۴.
۲۵. محلاتی، سیدهاشم رسولی، پیشین، ص ۳۳۵.
۲۶. مصطفوی، جواد، بهشت خانواده، قم، قدس، جلد ۱، ۱۳۷۰، ص ۶۷.
۲۷. نوری، میرزا حسین، مستدرک المسائل، ج ۱۴، ص ۱۶۵، قم، موسسه آل البيت، ۱۴۱۷ ق.